

INTRODUCTION TO שמונה עשרה FOR שבת

Let us begin with a question: why on שבת do we recite different versions of the middle ברכה of עשרה שמונה עשרה in each of the תפלות of שבת while on each יום טוב, we recite the same middle ברכה of עשרה שמונה עשרה in each of the תפלות of יום טוב except for תפלת מוסף? Let us answer that question by challenging the underlying premise of the question; i.e. that the שמונה עשרה in each of the תפלות of שבת was always different. Professor Ezra Fleischer in an article entitled: לנוסח העמידה בשבתות (וראשי חדשים) in his book: תפלה ומנהגי תפלה ארץ ישראלים בתקופת הגניזה demonstrates that among the pages of the סידורים found in the Geniza in Cairo in the 1880's were pages which provided instructions to recite the same middle ברכה for עשרה שמונה עשרה during תפלת מעריב, שחרית, תפלת מעריב and מנחה on שבת. On page 27, he provides the following example:

ומנחה שבת

שבע ברכות על דרך ליל שבת או יום שבת, חוזרים עליה בלבד.

Translation: At Tefilas Mincha on Shabbos, we recite a version of Shemona Esrei that contains seven Brachos in the same form as we do on Shabbos night and Shabbos day except that the prayer leader repeats the Shemona Esrei.

On page 29, he presents a second example:

תפלת מנחה כמו בבקר, שבעה ברכות.

Translation: The Shemona Esrei at Tefilas Mincha on Shabbos is in the same form as the Shemona Esrei on Shabbos morning. It contains the same seven Brachos.

Professor Fleischer's claim that in ארץ ישראל there were those who recited the same middle ברכה of עשרה שמונה עשרה for מעריב, שחרית, and מנחה on שבת should not come as a total surprise since each of the תפילות שמונה עשרה that we recite on שבת share common elements; i.e., they each end the middle ברכה with the same paragraph of א-לוהינו ואלהי אבותינו and the ברכה of השבת.

We can conclude from Professor Fleischer's article that the middle ברכות of עשרה שמונה עשרה on שבת that we recite today are the third version of the middle ברכות. What was the second version?

תפלת מעריב- סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר שבתות-ועומד בתפלה ואומר אבות

1. קרבן מוסף of תפלת מוסף of שמונה עשרה is always different because of the requirement to recite the particulars of the מוסף of that day based on the rule of שפתינו ונשלמה פרים שפתינו.

וגבורות וקדושת השם . . . ואומר ומאהבתך ה' א-להינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך, נתת לנו ה' א-להינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה באהבה. לגדולה ולגבורה לקדושה למנוחה לעבודה ולהודאה לאות ולברית ולתפארת ולתת לנו ברכה ושלוש מאתך. א-להינו וא-להי אבותינו רצה נא במנוחתנו וקדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושבענו מטובך ושמה לבנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו ה' א-להינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בך כל ישראל אוהבי שמך. בא"י מקדש השבת. ואומר עבודה והודאה ושנים שלום.

Translation: The prayer leader stands and recites: Avos, Gevuros and Kedushas Hashem . . . and says: because of the love that You felt for the Jewish people and out of the compassion that You exhibited towards the members of Your covenant, You gave the Jewish people the great and holy Shabbos with love. That it be for greatness, valor, holiness, rest, service, acknowledgment, a symbol, a covenant, grandeur and to provide us a with a blessing and peace from You. Elokeinu V'Elokei Avoseinu . . . and he recites the last three Brachos of Shemona Esrei.

תפלת מנחה-סדר רב עמרם גאון (הרפנס) מנחה של שבת-ומתפללין תפלת מנחה. אומר אבות וגבורות וקדושת השם. ואומר הנח לנו ה' א-להינו כי אתה אבינו. ותמלוך עלינו מהרה כי אתה מלכנו. ובעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא על ישראל עמך ועל יום השביעי, ונשבות בו כמצות רצונך. ואל יהי צרה ויגון ביום מנוחתנו. מנוחת אהבה ונדבה. מנוחת אמת ואמונה וכו'. ויש שמתפללין אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ. עטרת תהלה תפארת ישועה, מנוחה וקדושה לעמך נתת. אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו. מנוחת אהבה ונדבה. מנוחת אמת ואמונה. או"א רצה נא במנוחתנו וכו', אבל הראשונה עקר. רצה ומודים ושנים שלום.

Translation: And then they recite Tefilas Mincha. The prayer leader recites the three opening Brachos of Shemona Esrei, and then he says: Provide us with guidance G-d, our G-d, because You are our father. May You directly reign over us soon because You are our King. Because of Your Great, powerful and awesome name that is part of our name, Yisroel, and because it is Shabbos, we rest on that day as You commanded us. May there be no hardships and difficulties on our day of rest, a rest out of love and that is a gift, a rest that is true, etc. Some recite the Bracha: Ata Echad . . . but the first version is the primary version. Then Ritzzei, Modim and Sim Shalom.

and מעריב for שבת on שמונה עשרה for ברכות middle provides alternate middle רב עמרם גאון תפלת שחרית מנחה. For ברכה middle of ישמה משה רב עמרם גאון, תפלת שחרית מנחה שמונה עשרה of ברכה middle of שבת. Is there an alternate version of the middle ברכה of שבת for שחרית on תפלת שחרית מנחה?

ספר המנהיג הלכות שבת עמוד קנ'-רשז"ל (רש"י) לא היה אומר ישמה משה והיה אומר אתה בחרתנו והיה מזכיר ואומר שבתות למנוחה כי לא היה יודע מה עניין לשבת ישמה משה, ורבי יעקב מ"כ (רבינו תם) החזיר הדבר ליושנו, ואמר כי טעם גדול לדבר לומר ישמה

להבין את התפלה

משה דאמ' בפ' [קמא] בשבת [י' ע"ב] מאי דכתיב לדעת כי אני י-י' מקדשכם, אמר הקב"ה למשה, משה, מתנה טובה יש לי בבית גנזאי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם, ולהכי תקינו ישמה משה באותה מתנה טובה שלשבת. אב"ן.

Translation: Rashi did not follow the practice of reciting the Bracha of Yismach Moshe as the middle Bracha of Shemona Esrei on Shabbos for Shacharis. Instead he would recite Ata Bichartanu and would add the words: Shabbosos L'Menucha. Rashi followed this practice because he did not see a link between Shabbos and Moshe Rabbenu being happy. Rabbenu Tam returned the practice to its former way by explaining the following: there is a very important reason to recite the Bracha of Yismach Moshe as it is written in the opening chapter of Maseches Shabbos (10, 1) why does the verse say: to know that I am G-d who is the One who makes you holy? G-d said to Moshe, Moshe, I have a wonderful gift in my storage house and Shabbos is its name. I wish to give it to the Jewish people; go and notify the Jewish people. That is why our Sages composed the Bracha of Yismach Moshe on account of the great gift that G-d gave, the gift of Shabbos.

The fact that we recite the **יום טוב** when **יום טוב** falls on **שבת** supports **רש"י**'s position. We are permitted to do so only because **אתה בחרתנו** was at one time an alternate version of the middle **ברכה** of **שמונה עשרה** on **שבת**. That is why it is sufficient to add the references to **שבת** to the **יום טוב שמונה עשרה**. If in fact **אתה בחרתנו** was not an alternate **ברכה** for **שמונה עשרה** on **שבת**, our practice when **יום טוב** falls on **שבת** would have been to recite **ישמה משה** and to add inserts for **יום טוב**.

Professor Naftali Weider in an article entitled: **ישמה משה-התנגדות וסנגוריה** in his book: **הראשונים נהגו לומר בתפלה ישמה משה אבל יש מדגדרין בדבר ומתפללים בתפלה אתה בחרתנו לבטל סדר הנמסר מחכמים ראשונים . . . והנהג לומר אתה בחרתנו יאמר כן: ותתן לנו ה' א-להינו באהבה שבתות למנוחה את יום המנוחה הזה לשבות בו ולנוח בו ולשמרו כמצות רצונך וכן כתוב בתורתך ושמרו בני ישראל. אבל אין נהוג לעבור על מנהג ראשונים. ואמר רב נתן ב"ר מכיר לפיכך תקנו חכמים ישמה משה ביוצר דהתורה נתנה ביוצר בשבת וראוי לספר שבהו של משה בתפלה.**

Translation: Our early Sages followed the practice of reciting in the Shemona Esrei of Shacharis on Shabbos the Bracha of Yismach Moshe but there were those who opposed the practice and would recite instead the Bracha of Ata Bichartanu and did not follow the order of Tefila established by our Sages. Those who follow the practice of reciting Ata Bichartanu should say the following: Va'Titain Lanu Hashem Elokeinu . . . V'Shamru Bnei Yisroel. But it is a better practice not to go against the ruling of our early Sages. Rabbenu Tam said that our Sages composed the Bracha of Yismach Moshe because the Torah was given on Shabbos morning. It is, therefore, appropriate to heap praise on Moshe during the prayer services.

What was the original wording of the the middle ברכה of שמונה עשרה on שבת for תפלת according to Professor Fleischer? Fleischer at page 31:

יום ענוגה תתה / לעם שקניתה / להיות אות בינך / ובינינו נתתה
כי בם השקתה ובהרת

ככתוב ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם וגו'.

Translation: A day of enjoyment You gave to the nation that You purchased to be a symbol between You and us because the Jewish people You desired and chose as it is written: Between I and the Jewish People it is an everlasting symbol, etc.

It is worth noting that the ראשונים found a basis upon which to justify the practice of reciting a different middle ברכה in each of the תפילות of שבת:

מחזור ויטרי סימן קסב'— ואם תאמר מפני מה אנו משנין תפילתנו בשבת בלילה ויוצר ומוסף ומנחה. ואין אנו מתפללין בתפילה אחת כמו ביום טוב שאנו מתפללין אתה בחרתנו בכל תפילה ותפילה: ושמעתי מנרבוני אחד שכנגד ג' שבתות תיקנו חכמים אילו התפילות. אתה קדשת. כנגד שבת בראשית שהק' קדשו ומקודש ובא מששת ימי בראשית. ישמח משה. כנגד שבת סיני. שהתורה ניתנה בשבת בהשכמה. כדאמרי' פ"ר עקיבא (שבת פו', ב') מכדי בין מר ובין מר² תורה בשבת ניתנה: ובתכנת שבת אין לתמוה שכל תפילת המוספין אנו משנין מתפילת ערבית שחרית ומנחה ובתפילת אתה אחד כנגד שבת של עתיד לבא. שנ' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד וגם ישראל גוי אחד שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ:

Translation: You may be wondering why we change the middle Bracha of Shemona Esrei for the evening, the morning and the afternoon services and we do not recite the same Bracha in each service as we do on Yom Tov when we recite the Bracha of Ata Bichartanu in each Tefila. I heard from one Rabbi that the three versions of Shemona Esrei commemorate three different Shabbosim. Ata Kidashta was composed to commemorate Shabbos Berieshis which G-d sanctified and which resulted from the six days of creation. Yismach Moshe was composed to commemorate the Shabbos of Mount Sinai when the Torah was given on Shabbos early in the day as it is written in the chapter of Gemara known as Rabbi Akiva that according to both opinions the Torah was given in the morning. The fact that we recite Tikanta Shabbos for Mussaf on Shabbos is not surprising because even on holidays we change the wording of Mussaf Shemona Esrei from the Shemona Esrei of Tefilas Shacharis, Mincha and Maariv. Ata Echad was composed to commemorate the everlasting Shabbos which will begin at the time of the Mosbiach as it is written: on that day G-d will be one and His name will be one and the Jewish people will be one nation as it is written: Your nation all righteous men, will inherit the world forever.

2. The dispute concerns whether the תורה was given on the 6th or the 7th day of סיון.

SUPPLEMENT

ADDITIONAL NOTES ON ליל שבת FOR ברכות קריאת שמע

1. The Custom To Recite the פסוק of בני ישראל

The practice to recite the פסוק of בני ישראל after the ברכה of פורס סוכת שלום may have been the result of the following practice:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר שבתות-והכי אמר רב שר שלום נמי. בליל שבתות ובלילי ימים טובים במעריב למימר שומר עמו ישראל לעד. ובבית רבינו אין מנהג, אלא תחת שומר עמו ישראל חותמין פורס סוכת שלום עלינו ועל עדת עמו ישראל ועל ירושלים, ואין אומר אחריה כל עיקר אלא קדישא לאלתר, ובשאר כנסיות ובשאר מקומות אומר שומר עמו ישראל לעד, ואומר ושמרו בני ישראל וחותמין. אבל ברוך ה' לעולם, אין אומרים לא בישיבה אחרת ולא בבבל כלה.

Those who did not change the פורס סוכת שלום of השכיבנו to חתימת הברכה followed the practice of reciting פסוקים after the ברכה of השכיבנו. Because it was שבת it was their practice to change the choice of פסוקים to ושמרו בני ישראל and וישמחו השמים as is shown in the source below. In addition, some would end the recitation of the פסוקים as they would during the week by reciting the ברכה of המולך בכבודו. The ספר העיתים provides a reason not to add פסוקים after the ברכה of פורס סוכת שלום:

ספר העיתים סימן קלז-אנן חזי לן לעניות דעתן דאפשר למיהוי האי מנהגא באתרי דלא אמרי כלום בתר פורס סוכת שלום מפני שממהרין לקבל שבת³ ולכנוס לקדושתו כחובה עלינו תמיד. ועוד דהני פסוקי דתחנוני ודשמירה דתקינן רבנן בתראי דבתר הוראה למיחתם בתריה המולך בכבודו. וכיון דבשבת אסור לו לאדם למישאל צרכיו עקרו להני פסוקין כי היכא דעקרו רבנן י"ח ברכות דאינון חובה. ושמיע לן נמי דהאידנא נהגו בכל המקומות לומר ושמרו בני ישראל את השבת וגו' וישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים ד' מלך וחותמין על הני פסוקין המולך בכבודו תמיד, ומנהגא דכתב גאון טפי עדיף ומיסתבר:

3. This is further proof that at the time of the ספר העיתים, the congregation would not accept the duties and obligations of שבת until they recited the ברכה of מקדש השבת in עשרה.

2. Why do we mention ירושלים in the ברכה of שלום?

Professor Naftali Weider in an article entitled: 'עושה השלום' והפורס סוכת argues that the word: שלום entered into the ברכה of פורס סוכת שלום because of the wording of the ברכה as found in מנהג ארץ ישראל. The ספר המנהג provides the wording of the ברכה in the following excerpt:

ספר המנהג הלכות שבת עמוד קלה-אבל בשבת דשכיחי מזיקין וצריכי ישראל למיעל לבתיהון מלקמי דלחשך או משום דלמא מעקרא שרגא סלקוה לתוספת אנשי המערב ואוקמוה אדתנן ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, וכן מנהג בשתי ישיבות ובבית רבי שבבבל. וכן כתב רב שר שלו' ז"ל כי אין מנהג בישיבתו ובבית רבי שבבבל לומר שומר עמו ישראל בשבת אלא במקומו חותמין ופרוש עלינו סוכת שלום, וקדיש לאלתר ואין לחתו' בא"י פורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל מנחם ציון ובונה ירושלים לפי שאין חותמין בשתי' כדאי' בערבי פסחי', אבל בשאר בתי כנסיות אומ' שומר עמו ישראל ושמרו וחותמין בהמולך, אבל ברוך י-י לעולם אין אומרי' בישיבה אחרת ולא בבבל כולה. ויראה לפי מה ששנינו חכמים אם ישמרו ישראל שתי שבתו' כהלכת' מיד נגאלין, שני' אם ישמרו את שבתות' וגומ', והביאותי' אל הר קדשי יתכן לומר' פורש סוכת שלו' שהיא גאולה שני' ואפרוש כנפי עליך וכתי' ופרש' כנפיך על אמתך כי גואל אתה, ואין צריכין שמירה אם ישמרו את השבת, דכתי' מזמור שיר ליום השבת ליום ששבת' מזיקין בעולם, על כן אין לחתום בשומר עמו ישראל. ומנהג צרפת על זה תכף לחתימה פרישת סוכת שלו' אומר ושמרו בני ישראל וגומ' שיפרוש סוכת שלום עלינו אם נשמרו כראוי ועוד כי אותן המקראות תיקנום אנשי מערב כטיב תפילת הלחש שיש בהן תשע עשרה אזכרות ואחרי שאין אנו אומ' תפלת הלחש בשבת כדאי' בריש פ' מי שמתו, וגם אין מנהג ספרד ולא בשום מקו' לומר המקראות, אין בדין לחתום בהמולך.

In the above excerpt, the ספר המנהג advises not to recite the ברכה as it is found in מנהג בא"י פורש סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל מנחם ציון ובונה ירושלים; i.e. ארץ ישראל because the ברכה included two themes: פורש סוכת שלום and מנחם ציון ובונה ירושלים. According to Professor Weider since in בבלי they followed the rule of: שאין חותמין shortened the ברכה by removing the words: מנחם ציון ובונה and left the word ירושלים so that its original form was not totally forgotten. According to Professor Weider the same concern caused the ברכה of שים שלום to change from מעון הברכות as it was in מנהג ארץ ישראל to מנהג את עמו ישראל בשלום as it was in מנהג ארץ ישראל and עושה השלום בבלי.